

Dr. Fahri Erdem KAŐAK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakóltesi
Medeni Hukuk Anabilim Dalı

**SÖZLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN
SINIRI OLARAK KANUNUN
EMREDİCİ HÜKÜMLERİNE AYKIRILIK**

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	XI
KISALTMALAR.....	XXIII
KAYNAKÇA	XXXI
GİRİŞ.....	1
§1. KONUNUN TAKDİMİ, ÖNEMİ, SINIRLANDIRILMASI, KAVRAM SORUNU VE İNCELEME PLANI	1
I. Konunun Takdimi	1
II. Konunun Önemi	2
III. Konunun Sınırlandırılması	3
IV. Kavram Sorunu	4
V. İnceleme Planı	5

Birinci Bölüm SÖZLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI VE GENEL OLARAK SÖZLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLARI

§2. SÖZLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI	7
--------------------------------------	---

I.	Sözleşme Özgürlüğü Kavramının Ortaya Çıkışı, Gelişimi, Zayıflaması ve Günümüzdeki Anlamı.....	7
A.	Sözleşme Özgürlüğü Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	7
1.	Liberal Ekonomi Anlayışından Önceki Dönemde Sözleşme Özgürlüğü	8
2.	Liberal Ekonomik Düşünce Etkisinde Sözleşme Özgürlüğü	15
B.	Sözleşme Özgürlüğü Kavramının Zayıflaması	24
1.	Sözleşme Özgürlüğünün Liberal Ekonomi Anlayışı Altında Maruz Kaldığı Sorunlar	24
2.	Sözleşme Özgürlüğünün Kabulüne Rağmen Fiili Sözleşme Özgürlüğünün Sağlanamaması	27
3.	Sözleşme Özgürlüğünün Sosyal Devlet Anlayışı Gereğince Sınırlandırılması	30
C.	Sözleşme Özgürlüğü Kavramının Günümüzdeki Anlamı.....	33
II.	Sözleşme Özgürlüğü Kavramı, Sözleşme Özgürlüğünün Türk Hukukunda Düzenlenmesi ve Görünüm Şekilleri.....	38
A.	İrade Özerkliği ve Sözleşme Özgürlüğü Kavramları.....	38
1.	İrade Özerkliği (Muhtariyeti) Kavramı	38
2.	Sözleşme Özgürlüğü (Serbestisi) Kavramı.....	41
3.	İrade Özerkliği Kavramı ile Sözleşme Özgürlüğü Kavramı Arasındaki İlişki	45
B.	Sözleşme Özgürlüğünün Türk Hukukunda Düzenlenmesi.....	46
1.	Anayasa Hükümleri Çerçevesinde Sözleşme Özgürlüğü... 46	
a.	Genel Olarak	46
b.	Eski Anayasalarımızda Sözleşme Özgürlüğü.....	49
c.	1982 Anayasası'nda Sözleşme Özgürlüğü	50
2.	Türk Borçlar Kanunu m. 26.....	53
C.	Sözleşme Özgürlüğünün Türk Hukukunda Görünüm Şekilleri.....	54
1.	Sözleşme Yapma Özgürlüğü	57
2.	Sözleşmenin Karşı Tarafını Seçme Özgürlüğü	59

3. Sözleşmenin Şeklini Seçme Özgürlüğü	60
4. Sözleşmenin İçeriğini Belirleme Özgürlüğü	63
5. Sözleşmenin Tipini Seçme Özgürlüğü	64
6. Sözleşmenin Değiştirilmesi ve Ortadan Kaldırılması Özgürlüğü	71
§3. GENEL OLARAK SÖZLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLARI	74
I. Kamu Hukuku Kaynaklı Sınırlar	77
II. Özel Hukuk Kaynaklı Sınırlar	80
A. TBK m. 27 Hükmündeki Sınırlar	81
1. TBK m. 26-27 Hükmelerinin Uygulama Alanı	81
2. Sözleşme Özgürlüğüne Getirilen Sınırlar.....	83
3. Sözleşmenin İçeriğini Belirleme Özgürlüğüne Getirilen Sınırlar	83
a. Kanunun Emredici Hükmelerine Aykırılık	87
b. Ahlâka Aykırılık	95
c. Kamu Düzenine Aykırılık.....	106
d. Kişilik Haklarına Aykırılık.....	116
e. İmkânsızlık.....	125
B. Diğer Sınırlar.....	133
1. Genel Olarak	133
2. Sözleşme Yapma Yükümlülüğü	134
a. Sözleşme Yapma Yükümlülüğü Doğuran Hâller	136
aa. Kanunî Sözleşme Yapma Yükümlülüğü	137
bb. İradî Sözleşme Yapma Yükümlülüğü.....	138
cc. Genel Sözleşme Yapma Yükümlülüğü	140
b. Sözleşme Yapma Yükümlülüğünün Sonuçları	143

İkinci Bölüm
SÖZLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRI
OLARAK KANUNUN EMREDİCİ
HÜKÜMLERİNE AYKIRILIK

§4. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA KANUNUN EMREDİCİ HÜKÜMLERİNE AYKIRILIK.....	145
I. Roma Hukuku	145
II. İsviçre Hukuku.....	151
A. 1881 tarihli İsviçre Borçlar Kanunu	152
1. Genel Olarak	152
2. Hükümün Değerlendirilmesi	154
B. 1905 Tarihli İsviçre Borçlar Kanunu Tasarısı	157
1. Genel Olarak	157
2. aOR Hükümleri Bakımından Değerlendirme	158
3. OR Hükümleri Bakımından Değerlendirme	159
C. 1912 Tarihli İsviçre Borçlar Kanunu	160
1. Genel Olarak	160
2. Hükümlerin Değerlendirilmesi.....	164
a. Yapılan Değişiklikler	164
b. Yapılan Değişikliklerin Amacı.....	166
c. Art. 19 ve Art. 20 OR Hükümlerinin Birbirleriyle İlişkisi.....	171
d. “Sözleşmenin Konusu” ve “Sözleşmenin İçeriği” Kavramları.....	174
e. Art. 19 ve Art. 20 OR Hükümlerinin Uygulanma Alanı	179
D. İsviçre Borçlar Kanunu Tasarısı	180
1. OR 2020’ye İlişkin Genel Bilgi	180
2. Hükümlerin Değerlendirilmesi.....	182
III. Alman Hukuku.....	187
IV. Fransız Hukuku.....	192

V. Avusturya Hukuku	195
VI. İtalyan Hukuku	198
VII. İngiliz Hukuku	200
VIII. Amerikan Hukuku.....	203
IX. Hollanda Hukuku	205
X. İspanyol Hukuku.....	207
XI. İslâm Hukuku	208
XII. İsrail Hukuku.....	209
XIII. Rus Hukuku	211
XIV. PECL.....	212
§5. TÜRK HUKUKUNDA KANUNUN EMREDİCİ	
HÜKÜMLERİNE AYKIRILIK	215
I. Genel Olarak Kanun Hükümlerinin Tasnifi.....	215
A. Emredici Hükümler	217
B. Emredici Olmayan Hükümler	217
1. Tamamlayıcı Hükümler	221
2. Yorumlayıcı Hükümler	226
3. Tanımlayıcı Hükümler	229
4. Yetki Veren Hükümler	230
II. Kanunun Emredici Hükümlerinin Tespitinde Anayasal	
Hüküm ve İlkeler	230
A. 1982 Anayasası Çerçevesinde Kanunun Emredici	
Hükümleri	230
1. 1982 Anayasası'nın İlk Hâlindeki Durum	230
2. 1982 Anayasası'nda 03.10.2001 Tarih ve 4709 Sayılı	
Kanun ile Yapılan Değişiklik Neticesindeki Durum.....	231
3. Borçlar Kanunu m. 19-20 ve Türk Borçlar Kanunu m.	
27 Hükümlerinin Anayasa'ya Aykırı Olduğu İddiası	233
a. Anayasa'ya Aykırılık İddiasının Temeli.....	233
b. Anayasa Hükümlerinin Özel Hukuka Etkisi	235
aa. Anayasa Hükümlerinin Dikey Etkisi	235
bb. Anayasa Hükümlerinin Yatay Etkisi	236

c. Anayasa'ya Aykırılık İddiasının Değerlendirilmesi....	240
III. Borçlar Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu Çerçevesinde Kanunun Emredici Hükümleri	241
A. Borçlar Kanunu Çerçevesinde Kanunun Emredici Hükümleri	241
1. BK m. 19/II Hükümünün Yorumlayıcı Nitelikte Olduğu Görüşü.....	242
2. BK m. 19/II Hükümünün İçerik Özgürlüğünü Sınırladığı Görüşü	244
B. Türk Borçlar Kanunu Çerçevesinde Kanunun Emredici Hükümleri	246
1. Genel Olarak	246
2. BK m. 19/II Hükümünün TBK Metnine Alınmaması ve Değişikliğin Amacı	246
3. TBK m. 27 Hükümü Çerçevesinde Mevcut Durumun Değerlendirilmesi	247
IV. Kanunun Emredici Hükümleri	249
A. “Emredici Hüküm” Kavramı	249
B. Emredici Hükümlerin Özellikleri	251
1. Borçlar Hukukunda Az Sayıda Bulunurlar	251
2. Belirli Gereklere Tesis Edilirler	252
3. Taraf İradeleriyle Değiştirilemez ve Etkisiz Hâle Getirilemezler	253
4. İçerik Özgürlüğünü Sınırlar ve Tarafların Yaptığı Anlaşmayı Kural Olarak Geçersiz Kılarlar	256
5. Re’sen Etki Doğururlar	257
6. Dar Yorumlanırlar.....	258
7. Yazılı Şekildedirler	259
C. Emredici Hükümlerin Kaynağı.....	260
1. “Kanunun” Emredici Hükümleri.....	260
a. Kanun	264
b. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.....	265

---

c. Yönetmelik.....	266
d. Diğer Düzenleyici İşlemler.....	267
e. Türk Pozitif Hukukuna Göre Çıkarılması Artık Mümkün Olmayan Düzenleyici İşlemler.....	268
aa. Kanun Hükmünde Kararname.....	268
bb. Tüzük.....	270
cc. Bakanlar Kurulu Kararı.....	271
dd. Başbakanlık Genelgesi.....	272
2. Özel Hukuk – Kamu Hukuku Ayrımı Bakımından	273
a. Emredici Özel Hukukun İhlâli.....	275
b. Emredici Kamu Hukukunun İhlâli	276
3. Federal Hukuk – Kantonal Hukuk Ayrımı Bakımından	277
D. Emredici Hükümlerin Çeşitleri	281
1. Emredici Hüküm – Yasaklayıcı Hüküm Ayrımı	282
a. Genel Olarak	282
b. Alman Hukuku Bakımından Ayrımın Değerlendirilmesi	282
c. Türk Hukuku Bakımından Ayrımın Değerlendirilmesi	284
2. Mutlak Emredici Hüküm – Nispî Emredici Hüküm Ayrımı.....	286
a. Mutlak Emredici Hüküm.....	287
b. Nispî Emredici Hüküm	288
3. Tam Emredici Hüküm – Kısmî Emredici Hüküm Ayrımı.....	291
4. Pozitif Emredici Hüküm – Negatif Emredici Hüküm Ayrımı.....	292
5. Doğrudan Emredici Hüküm – Dolaylı Emredici Hüküm Ayrımı	293
E. Emredici Hükümlerin Tespiti.....	293
1. Genel Olarak	293
2. Kanun Hükmünün Sözüden Hareketle Tespit.....	296

a. Kanunun Sözü	296
b. Kenar Başlıklar (Matlablar).....	301
c. Kanun Hükümünün Sözüden Hareketle Tespit	304
aa. Kanun Hükümünün Emredici Niteliğini Açıkça Zikretmesi.....	304
bb. Kanun Hükümünün Taraf Anlaşmalarını Geçersizlikle Tehdit Etmesi.....	306
cc. Kanun Hükümünün Getirdiği Esastan Ayrılınamayacağını Düzenlemesi	308
dd. Kanun Hükümünün Sözüden Hiçbir İpucu İçermemesi.....	310
ee. Kanun Hükümünün Sözüden Çıkan Anlamın Her Zaman Güvenilir Olmaması	311
3. Kanun Hükümünün Özünden Hareketle Tespit	314
a. Kanunun Özünü.....	314
b. Kanun Hükümünün Özünden (Anlam ve Amacından) Hareketle Tespit.....	316
aa. Kanun Hükümünün Ahlâkı Korumayı Amaçlaması	321
bb. Kanun Hükümünün Kamu Düzenini Korumayı Amaçlaması	321
cc. Kanun Hükümünün Kişilik Haklarını Korumayı Amaçlaması	322
dd. Kanun Hükümünün Hukukî Güvenliği Korumayı Amaçlaması	322
ee. Kanun Hükümünün Karakteristik Zayıf Sözleşme Tarafını Korumayı Amaçlaması	323
ff. Kanun Hükümünün Üçüncü Kişiyi Korumayı Amaçlaması	324
F. Emredici Hükümlerin Sözleşme Tipi Bakımından Uygulanması	324
G. Emredici Hükümlerin Zaman Bakımından Uygulanması.....	327
1. Sözleşmenin Kuruluş Anındaki Emredici Hükümün Etkisi	327

---

2. Sözleşmenin Kuruluşundan Sonra Yürürlüğe Giren Emredici Hükümün Etkisi.....	327
3. Sözleşmenin Kuruluşundan Sonra Yürürlükten Kalkan Emredici Hükümün Etkisi	330
H. Emredici Hükümlere Aykırılık Hâlleri.....	332
1. Sözleşmenin Konusunun Emredici Hükme Aykırı Olması.....	333
2. Sözleşmenin Kararlaştırılan İçerikle Kurulmasının Emredici Hükme Aykırı Olması.....	334
3. Sözleşmenin Dolaylı Amacının Emredici Hükme Aykırı Olması.....	336
4. Kanunun Dolanılması.....	337
5. Emredici Hükümlere Aykırılığa Yol Açmayacağı Kabul Edilen veya Yol Açıp Açmayacağı Tartışmalı Hâller	338
a. Tek Taraflı Yasak.....	338
b. Sözleşmeye Taraf Olmaya Yönelik Sübjektif Yasak....	339
c. Sözleşme Taraflarından Birinin Emredici Hükümlere Aykırı Dolaylı Amacı veya Saiki.....	341
d. Sözleşmenin Haricî Şartlarına Yönelik Yasak.....	341
e. Üçüncü Kişilerin Akdî Haklarını İhlâl Eden Sözleşmeler.....	342
I. Emredici Hükümlere Aykırılığın Sonuçları.....	342
J. Emredici Hükümlerle Bağlantılı Diğer Kurumlar.....	343
1. Kurulabilmesi Bir Makamdan İzin Alınmasına Bağlı Sözleşmeler.....	343
2. Genel İşlem Koşulları	345
3. Kanunun Dolanılması.....	346
a. Genel Olarak	346
b. Türleri.....	349
aa. Gerçek Anlamda Kanunun Dolanılması.....	349
bb. Gerçek Olmayan Anlamda Kanunun Dolanılması	350

c. Hüküm ve Sonuçları.....	351
----------------------------	-----

Üçüncü Bölüm
KANUNUN EMREDİCİ HÜKÜMLERİNE
AYKIRILIĞIN SONUÇLARI

§6. KANUNUN EMREDİCİ HÜKÜMLERİNE AYKIRILIĞIN MUTAD YAPTIRIMI OLARAK “KESİN HÜKÜMSÜZLÜK”	357
I. Üst Kavram Olarak “Hükümsüzlük”	357
II. Kanunun Emredici Hükümlerine Aykırılığın Mutad Yaptırımını Olarak “Kesin Hükümsüzlük”	360
A. Butlan	362
1. aOR ve OR Çerçevesinde Butlan Kavramının Gelişimi...	363
2. TBK Çerçevesinde Butlan Kavramı	364
3. Butlan Sebepleri	366
4. Butlanın Dar Uygulanması.....	367
5. Butlanın Hüküm ve Sonuçlarına Dair Görüşler.....	376
a. Geleneksel Butlan Görüşü	377
aa. Hukukî İşlemin Batıl Olduğunu Herkesin İleri Sürebilmesi	377
bb. Hâkimin Butlanı Re’sen Dikkate Alması	378
cc. Hukukî İşlemin En Baştan İtibaren Geçersiz Olması.....	382
dd. Hukukî İşlemin Hiçbir Hüküm ve Sonuç Doğurması	384
ee. Hukukî İşlemin Sıhhat Kazanamaması.....	385
b. Esnek Butlan Görüşü	388
aa. Hukukî İşlemin Batıl Olduğunu İleri Sürebilecek Kişilerin Sınırlandırılması ve Hâkimin Butlanı Re’sen Dikkate Alamaması	390
bb. Hukukî İşlemin En Baştan İtibaren Geçersiz Olması İlkesinin Yumuşatılması	392

cc. Hukukî İşlemin Çeşitli Hukukî Sonuçlar Doğurabilmesi	393
dd. Hukukî İşlemin Sıhhat Kazanabilmesi	395
c. Görüşlerin Değerlendirilmesi.....	396
B. Kısmî Butlan	397
1. TBK Çerçevesinde Kısmî Butlan Kavramı	397
2. Kısmî Butlanın Şartları	401
a. Kısmî Butlanın Objektif Şartları.....	402
aa. Sözleşmenin Bölünebilir Olması.....	402
bb. Sözleşmenin Bir Kısmının İçerik Sakatlığından Muzdarip Olması	405
b. Kısmî Butlanın Sübjektif Şartları.....	408
aa. Tarafların Butlan Anlaşması Yapmamaları	408
bb. Tarafların İçerik Sakatlığından Muzdarip Kısmı Olmazsa Sözleşmeyi Yapmayacak Olmamaları	412
3. Kısmî Butlanın Türleri	421
a. Basit Kısmî Butlan	422
b. Değiştirilmiş Kısmî Butlan	423
c. Genişletilmiş Kısmî Butlan	432
4. Sözleşmedeki Aşırı Kaydın Yasal ya da Caiz Sınıra İndirilmesi	434
C. Genel Olarak Batıl Sözleşmelerin Hüküm ve Sonuçları	441
1. Edimlerin İfasının Talep Edilememesi.....	441
2. Edimlerin İfa Edilmemesinin Tazminat Sebebi Olmaması.....	442
a. Genel Olarak	442
b. <i>Culpa In Contrahendo</i> Sorumluluğundaki İstisnâî Durum	443
3. Önceden İfa Edilen Edimlerin İdelerinin İstenebilmesi	448
a. Genel Olarak	448
b. İstihkâk Davasıyla İade.....	450
c. Sebepsiz Zenginleşmenin İadesi	453

d. TBK m. 81 Hükümü Uyarınca İadenin Talep Edilememesi	456
§7. KANUNUN EMREDİCİ HÜKÜMLERİNE AYKIRILIĞIN MUTAD OLMAYAN YAPTIRIMLARI.....	460
I. Yokluk.....	460
II. Takdirî Butlan	465
III. Yazılmamış Sayılma	466
IV. İptal Edilebilirlik.....	467
V. Eksiklik (Askıda Hükümsüzlük, Bağlamazlık)	470
VI. Tazminat	474
VII. Dava Edilemezlik	475
VIII. Ceza.....	475
IX. Sözleşme İçeriğinin Değiştirilerek Sözleşmenin Ayakta Tutulması.....	477
X. Nispî Etkisizlik.....	478
XI. Yaptırımsızlık.....	479
SONUÇ	481